

Nicole Nau i Vineta Vilcāne

Latgalīšu volūda ar dzeivinīkim

LATGALĪŠU VOLŪDA AR DZEIVINĪKIM

Aizdavumu kruojums latgalīšu volūdys īsavuiceišonai

Autoris: Nicole Nau (Nikole Naua) i Vineta Vilcāne;

Tolkā guoja: Edeite Laime, Kristīne Pokratniece, latgalīšu kulturys ziņu portals lakuga.lv;

Zeimiejumi: Līga Romančuka;

Datorsalykums: Edeite Laime;

Izdeviejs: Latgalīšu kulturys kusteiba "Volūda" i Oduma Mickeviča universitate Poznaņa, 2023

volūda

© Nicole Nau, aizdavumi, 2023

© Vineta Vilcāne, aizdavumi, 2023

© Līga Romančuka, zeimiejumi, 2023

© Latgalīšu kulturys kusteiba "Volūda" (bīdreiba "LgSC"), 2023

© Oduma Mickeviča universitate Poznaņa, 2023

Kruojuma sagataveišonu leidzfinansej Eiropys Savīneibys pietnīceibys i inovacejis pamatprogramma "Apvārsnis 2020" saskaņā ar Marejis Sklodovskys-Kirī dotaceju Nr. 778384. Aizdavumu kruojums sagataveits projektā "Možuok lītuotuos volūdys, leluos īspiejis. Sadarbeiba pietnīceibā, kūpīnu īsaisteišona i inovatīvi vuceišonuos reiki (COLING Nr. 778384)".

COLING

Satura ruodeituojs

I. Īsasiļdeišonai

1. Kas ir dzeivinīks? 4
2. Atrūņ dzīsmē dzeivinīku nūsaukumus! 4
5

II. Vyngrynuojumi leksikys, gramatikys i ortograpejis īsavuiceišonai

3. Sātys kustūni 6
4. Īroksti teikumūs sapaseigus vuordus. 6
5. Sātys kustūņu saime. 8
6. Putnys ci kukaiņs? 8
7. Saleidzynomam latgalīšu rokstu volūdu i latvīšu literarū volūdu. 8
8. Atmini meiklis! 9
9. Puorroksti myusu dīnu ortograpejā! 10
10. Cyti dzeivinīki 10
11. Skaiti par mierkačeiti i Īroksti darbeibys vuordus. 11
12. Kai kustuos kustūni? Veidoj teikumus. 12
12

III. Klauseišonuos aizdavumi

13. Puorsoka par medinīku i ereli. 13
14. Krokodils Latgolā. 13
15. Palāda. 13
13

IV. Runuošonai i raksteišonai grupā

16. Par žirafem i zibini 14
17. Par puorsokom i dzeivinīku dzeivi 14
18. Par palādu. 14
14

V. Idejis skaiteišonai i raksteišonai

19. Nu dailliteraturys. 15
20. Roksti portalā lakuga.lv. 15
21. Roksti puorsoku! 15
15

I. Īsasiļdeišonai

1. Kas ir dzeivinīks?

Pīroksti sovu definiceju i saleidzinoj ar Vikipedeju!

Nūsaver video i pīroksti, kaidu dzeivinīku nūsaukumus izzynuoji!

<https://www.youtube.com/watch?v=aH73xR0RJIA>

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

Mīdz iz video saitis
vai skenej kodu!

2. Atrūņ dzīsmē dzeivinīku nūsaukumus!

Atrūni dzīsmē nu Stefanejis Uļanovskys (Stefania Ulanowska) folklorys kruojuma (pymuo publikaceja 1893. godā, raksteiba myusdīnuota) dzeivinīku nūsaukumus i apveļc/īkruosoj tūs!

Uboga dzīsmē

Mes biedeigi ļauteni
Prosom par jiusim Dīveņa,
Kab nu vysas nalaimes
Sorguotu un dūtu laimi.

Nu suņa sirdeiga,
Nu saska smirdeiga,
Sorgoj, Dīveņ žieleigais,
Lyudzu tevi es biedeigais!

Nu vylka spuorneiga,
Nu tuorpa brīsmēiga,
Nu peles un nu tuo kača,
Nu lopsas un nu tuo zača,

Lai kozas, cyukas, vuškeņas,
Syvāni, jāri, teleni,
Zyrgi, vierši un gūteņas,
Atnas vysteņa ūleņas,
Kuopusti duorzā lai vadās!

Cik dzeivinīku nūsaukumu
saguoja atrast?

Pīroksti dzeivinīku nūsaukumus!

Kurs nu dzeivinīku NAV nūsaukts dzīsmē? Atzeimoj lūdzenā ar X!

II. Vyngrnuojumi leksikys, gramatikys i ortograpejis īsavuiceišonai

3. Sātys kustūni

Verīs video i pīroksti sātys kustūņu nūsaukumus!

Mīdz iz video saitis
vai skenej kodu!

<https://vimeo.com/153026472>

Kū par dzeivinīkim stuosta video? Īroksti vuordu atbiļstūšā lūcejumā!

_____ [kas?] dūd pīna.

_____ [kuo?] pīnam ir daudzi vitaminu, kaleja i taukskuobu.

_____ [kam?] nav okluos zornys.

_____ diej ūlys.

_____ vylna naļauņ mīσαι atdzist voi puorkarst, naizsyuc putekļū.

_____ dzeivis garums dobā ir ap vīnu godu.

_____ atsagūļst i pīsaceļ četrpadsmit reižu dīnā.

_____ radz tū, kas nūteik aizmugurē, pat napagrīžūt golvys.

_____ ir gondreiž treis symti sešdesmit gradu redze.

_____ daguna atspīdums ir tikpat unikals kai cylvāka piersta atspīdums.

Kū vēļ video stuosta par suni i par kači?

Lūcejumi

	I deklinaceja	II deklinaceja	IV deklinaceja	V deklinaceja	VI deklinaceja
kas?	zyrgs	gaiļs	vuška	peile	gūvs
kuo?	zyrga	gaiļa	vuškys	peilis	gūvs
kam?	zyrgam	gaiļam	vuškai	peilei	gūvei
kū?	zyrgu	gaili	vušku	peili	gūvi
kur?	zyrgā	gailī	vuškā	peilē	gūvī

Izlūki cytus dzeivinīku nūsaukumus!

Taipat kai zyrgs lūka ari: jārs

kas? _____ kuo? _____ kam? _____ kū? _____ kur? _____

Taipat kai gaiļs lūka ari: kačs

kas? _____ kuo? _____ kam? _____ kū? _____ kur? _____

Taipat kai vuška lūka ari: cyuka

kas? _____ kuo? _____ kam? _____ kū? _____ kur? _____

Taipat kai peile lūka ari: pele

kas? _____ kuo? _____ kam? _____ kū? _____ kur? _____

Taipat kai gūvs lūka ari: zūss

kas? _____ kuo? _____ kam? _____ kū? _____ kur? _____

Izdūmoj i iroksti Laurys Melnis i Viviannys Mariis Stanislavskys komiksa "Sunāns breiveibā" varūnim – sātys kačim – latgaliskus vuordus!

Kaids vacs jūks:

- Mam, mam! Pīna pūdā pele beja īkrytuse!
- Voi ta tu jū izvylyki uorā, meiteņ?
- Nā, mam, es pūdā ībuožu kači.

4. Īroksti teikumūs sapaseigus vordus!

Īroksti teikumu breivajuos vītuos itūs vordus:

blusys, cyuka, gaiļs, gūvi, kači, suņam, syvāni, vušķys, vušku, vuts, vystai, zyrgu

Goduos, ka _____ boduos.

Ar jaunu _____ nadzan taisnu vogu.

Pasagadēja kai oklai _____ gryuds.

Aizguoja _____ sīna pļautu. (aizguoja naceļūs)

Gaidi, cikom _____ ūlu izdēs.

Deļ _____ navajag cierva.

Glaudi kai _____ pa spolvai.

Es _____ aiz rogu tureišu, a cyti lai slauc.

Gons _____ napazeist, _____ gona pazeist.

Kotram sova _____.

Dzeive ir lels buļbu teirums; kurs leluoks _____, tys vaira pīrūk.

Vēļ kaidis vacs jūks:

Kai tikt vajā nu vušu?

Ka kaidam motūs ir vuts, tod vajaga motus izmozguot ar suoleitu iudini i nūsaliikt gulēt iz upis krosta. Vuts byus suoļa paādušys i gribēs dzert, deļ tuo īs iz upi, a pošam tod vajaga tryuktīs kuojuos i skrīt iz sātu. Golva byus teira.

5. Sātys kustūņu saime

Īroksti!

	tieveņš	muoteite	bārns
cyuka	vepris	cyuka	syvāns
gūvs			
vuška			
koza			
zyrgs			
suņs			
kačs			
vysta			
peile			

6. Putnys ci kukaiņs?

Kurs nu itūs ir putnys? A kurs – kukaiņs?

bīte, blusa, cacarka, cierciņs, dīva gūteņa, kačka, kurkyns, myusa, raudive, vuts

putni: _____

kukaiņi: _____

8. Atmini meiklis!

1. Kas bez luopstys dūbi rūk?
2. Desmit valk, četri tak.
3. Prīškā ciervs, pakaļā luopsta, pa vydu komuļs
4. Pīši ir, nav juotņika; laiku ruoda, nav stuņdinīka.
5. Dīnu klusej, nakti ryuc.

9. Puorroksti myusu dīnu ortograpejā!

Gonu dzīsmis nu Stefanejis Uļanovskys (Stefania Ulanowska) folklorys kruojuma (1893).

185. Prrusz! gūtienia rajbulejtia,
Kas tieu rajbu rajbynoja?
Swata Mora rajbynoja,
Swatu rejtu ganiejdama.

187. Wiersi, wiersi, buli, buli,
Toūua mutia na mozgota,
Tiec lejenja, mozgoj muti,
Kop kalnieniâ maūrodams!

190. Zyrgi zwidz, zwonias skań,
Diwieńcz wiada pigulnikus,

Goni dzid', guwis mań,

Mila Mora gonus wiadia.

191. Cyūku goni rupucieszi,
Cyūkys ziejda kalnieniâ,
Pamanieja łupu gons,
Sazalajdia lejenja.

10. Cyti dzeivinīki

Īroksti vordu zam atbiļstūšuos biļdis!

šķierzlots; tuorps; plykspuorņs; starks; palāda; rataste; rupucs; mežakačs; mierkačs.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

11. Skaiti par mierkačēiti i īroksti darbeibys vuordus!

atkuortova, atvede, auga, īdeve, īraudzeja, īsaklīdze, izbāga, izkuope, nūsabeida, skrēja

Vīnu reizi cyrks _____ napalelu mierkačēiti. Vītu jim _____ aiz pogosta sātys iz teiruma. Beja svātdīne. Pi uorsta ambulancis _____ kuplys kūks. Voi nu mierkačēits pats _____, voi jū izlaide paskraideit, a jis _____ kūkā i suoce vērtīs iz garum īmūšajim bazneicuonim. Vīna nu vecineišu, kura nikod dzeivē nabeja ni redziejuse mierkača, ni dzierdiejuse par taidim, _____ naporostū zvierenū, _____ i puorsakristeja. Mierkačēits _____ juos kusteibys, vēļ miedeidamīs. Jis tai jū puorbīdynuoja, ka nabadzeite, kristeidamuos bez puortraukuma, _____ da bazneicys i buola kai papeirs nu baiļu _____: "Laikam asu cīš lela griecineica, ka Dīvs maņ paruodeja valnu!"

Teksta olūts: Osyuna stuoški. A12 5(26) 2016 (autore: Sandra Ūdre)

Pīroksti darbeibys vuordu nanūteiksmi!

paguotne	nanūteiksme	paguotne	nanūteiksme
atkuortova	atkuortuot	īsaklīdze	
atvede		izbāga	
auga		izkuope	
īdeve		nūsabeida	
īraudzeja		skrēja	

12. Kai kustuos kustūni? Veidoj teikumus!

kurs?	kū dora?	kai? kur?
mierkačs, zyrgs, ...	bēgt (bāg; bāga) leist (līn; leida) lēkt (lāc; lēce) laksteit (loksta; laksteja) liduot (lidoj; liduoja/lidova) maut (maun; muove) mauduot (maudoj; mauduoja/maudova) rikšuot (rikšoj; rikšuoja/rikšova) ruopuot (ruopoj; ruopuoja/ruopova) skrīt (skrīn; skrēja) ...	augstu dreiži gausi kruši lānai zamu iudinī nu kūka da kūka pa gaisu ...

Kaids vacs jūks:

Vaicuojums: Deļkuo začs skrīn par kolnu?

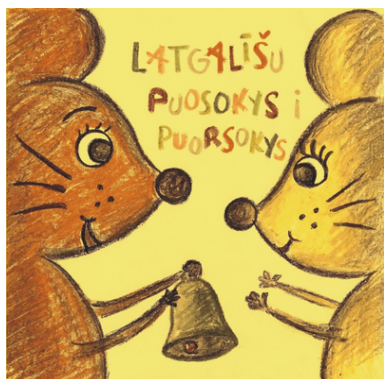
Abiļde: Deļ tuo, ka jis navar kolnam izskrīt cauri.

III. Klauseišonus aizdavumi

13. Puorsoka par medinīku i ereļi

Klausīs puorsoku i atrūņ atbiļdis iz vaicuojumim!

Mīdz iz video saitis
vai skenej kodu!

Vaicuojumi:

1. Deļkuo medinīks atsagrīze atpakaļ pi ereļa i gribēja jū nūsaut?
2. Kaidis beja ereļa arguments, deļkuo medinīks nadreikst jū nūsaut?
3. Cik ilgi ereļs dzeivuoja pi medinīka?
4. Kas beja ereļa tāvs?
5. Cik ilgi medinīks dzeivuoja pi ereļa?
6. Kas beja apslāpts kasteitēs, kurys medinīks sajēme duovonā?
7. Kū boguotais kungs lyka dareit medinīka dālam?
8. Kas tev ruodejuos nalogiski itamā puorsokā?

https://www.youtube.com/watch?v=c7eEox_IJFI

14. Krokodils Latgolā

Verīs video par krokodilu Latgolā i pīroksti atbiļdis iz vaicuojumim!

Mīdz iz video saitis
vai skenej kodu!

Vaicuojumi:

1. Kaidys piļsātys savīnuoja dzeļžaceļš?
2. Kurā godā krokodils saplēse mežsorgu?
3. Kū vēļ krokodils saplēse?
4. Kai krokodils tyka Latgolā?
5. Kai tu dūmoj, voi itys stuosts ir eists?

<https://www.youtube.com/watch?v=xqUAeBoo31U>

15. Palāda

Klausīs voi verīs Ilzis Spergys i Arņa Slobožanina sarunu par palādu i atbiļdi iz vaicuojumu!

Mīdz iz video saitis
vai skenej kodu!

Vaicuojumi:

1. Kai skaidroj vuordu "palāda"?
2. Kaidys viests nas palāda piec tautys ticiejumu?
3. Kū simbolizej palāda?
4. Kura greku dīvīte ir saisteita ar palādu?
5. Kuram viesturiskam karavodūņam beja palādys tāls iz vairūga?

<https://www.facebook.com/watch/?v=325356001955979>

IV. Runuošonai i raksteišonai grupā

16. Par žirafem i zibini

Mīdz iz saitis voi skenej kodu!

Skaitit teksta fragmentu i puorlicit teikumus iz latgališu volūdu voi breivi atstuostit latgaliski tekstā dūtū informaceju.

<https://www.tvnet.lv/7070069/dienvidafrika-zibens-nosper-divas-zirafes-vai-vainigs-to-garais-kakls>

Dienvīdāfrikā zibens nosper divas žirafes. Vai vainīgs to garais kakls?

Nesen Dienvīdāfrikā zibens nogalināja divas žirafes. Viena no tām bija piecus gadus veca mātīte, kurai zibens iespēra tieši galvā, ielaužot galvaskausu.

Katru gadu zibens ievaino tūkstošiem dzīvnieku visā pasaulē. Tomēr daži dzīvnieki ir lielāka zibens sasēršanas riska priekšā nekā citi.

Puorrunojit vaicuojumus!

1. Voi, pa tevim, žirafem ir leluoks riskys tikt saspartment zibiņa laikā?
2. Voi tev ir baist nu pārkiuņa i zibiņa?
3. Voi tu esi koč kod pīdzeivuojs vātru?
4. Kū vyslobuok dareit, kod suocās nalaiks?
5. Voi tu grybātu koč kod nūbraukt iz Afriku apsavērt žirafis i cytus dzeivinīkus?
6. Voi sovvalis dzeivinīkim byutu juodzeivoj zoologiskajā duorzā?

17. Par puorsokom i dzeivinīku dzeivi

Kotra grupa skaita voi klausuos vīnu puorsoku par dzeivinīkim (zamuok pīmāri). Izroksta pīcus voi vaira vaicuojumus i aizdūd cytai grupai.

Suņš i kačš

https://www.youtube.com/watch?v=b4VFO_QWmTU

Zyrgs, lopsa i luocs

<https://www.youtube.com/watch?v=z5wFkLzG4rA>

Piec tuo kūpā puorrunojit vaicuojumus, kas saistuos ar puorsoku saturu, pīmāram:

1. Deļkuo ir tik daudzi puorsoku par dzeivinīkim? Kū tī vuica?
2. Kuri dzeivinīki puorsokuos ir gudri, kuri – glupi? Deļkuo tys varātu byut?
3. Kam lobuoka dzeive – saimis dzeivinīkim voi sovvalis dzeivinīkim?
4. Kas tu grybātu byut – suņš voi kačš? Deļkuo?

18. Par palādu

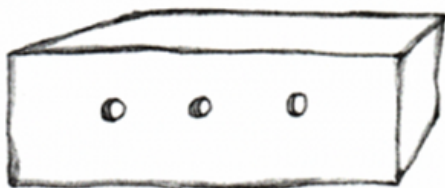
Skaiti, kas latgaliskajā Vikipedejā ir raksteits par palādu. Tod skaiti par palādu Vikipedejā cytuos volūduos, kurys zyni. Kaidai informacejai vajadzātu byut ari latgaliski? Apsprīdit i izrokstit!

V. Idejis skaiteišonai i raksteišonai

19. Nu dailliteraturys

Voi zyni, kas tys ir?

Skaiti gruomotys "Mozais priņcs" ūtru nūdaļu i dazynuosi!

Alise Breinumu zemē

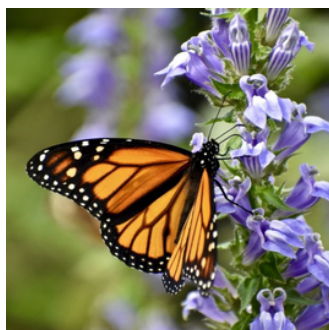
Gruomotā "Alise Breinumu zemē" pasaruoda daudz dzeivīnīku!
Kuri?
Kaidi tī ir?

20. Skaiti rokstus portalā lakuga.lv

Palāda, vuška, plykspuorņs i cyti latgaliski dzeivīnīku vuordi

lakuga.lv/2019/01/11/palada-vuska-plykspuorņs-i-cyti-latgaliski-dzeivīnīku-vuordi/

Laimys kumelenš, lapatnīks, dūrsnis i cyti latgališim pazeistami kukaini

lakuga.lv/2020/08/26/laimys-kumelens-lapatnīks-dūrsnis-i-cyti-latgališim-pazeistami-kukaini/

Muociešona nūgiut eistū kadru. Saruna ar Edgaru Tropu

lakuga.lv/2021/08/26/muociesona-nugiuot-eistu-kadru-saruna-ar-edgaru-tropu/

Kaidus putynus i dzeivīnīkus senuok gleznuoja iz tautys mebelem Latgolā

lakuga.lv/2017/05/25/kaidus-putynus-i-dzeivīnīkus-senuok-gleznuoja-iz-tautys-mebelem-latgola/

21. Roksti puorsoku!

Pīroksti puorsoku, lītojūt vysaidu dzeivīnīku nūsaukumus i vysaidus darbeibys vuordus. Itū puorsoku raksteja Nikole, vuiceidamuos latgalīšu volūdu pi Vinety.

Puorsoka: Kurs dzeivīnīks ir mudruokais?

Reiz vacūs laikūs dzeivīnīki apsprīde, kurs nu jūs varātu byut pats mudruokais.

Začs saceja: "Skrīsim par pļovu, tai zynuosi, kurs skrīn vysmudruok!" Zyrgs bubyuoja, ka pīkreit. A škierzlots ībylda: "Nā, tys ir garlaiceigi. Lobuok skrīsim par akminim, leissim caurumūs i ruopusim!" Tys patyka tuorpam, a na suņam.

Tod vuovereite īrūsynuoja na skrīt, a lēkt nu kūka da kūka. Mierkačs pīkryta, a zeileite saceja, ka tys tei poša skrīšona viņ ir. "Nui, skrīsim pa gaisu!" saceja ceiruļs i bezdeleiga. Pībolsuoja mednis, vonogs i ereļs. A palāda saceja: "Vyslobuok timseņā!", i tū atbaļsteja plykspuorņs. "Vēļ lobuok – skrīsim pa iudini, tys ir, mauduosi!" saceja iudrys i babrys. Tū pošu gribēja saceit leidaka i plauds, tik jim nabeja bolsa.

Dzeivīnīki vēļ ilgi sprīde i sprīde, a navarēja vīnuotīs par disciplinu. Tai i da šudiņ dīnys nazynim, kurs dzeivīnīks ir vysmudruokais.